

KANT, NON-CONCEPTUELE INHOUD EN SYNTHESE

door Dennis SCHULTING (Amsterdam)

Sinds de publicatie, nu meer dan veertig jaar geleden, van P. F. Strawsons meesterwerk *The Bounds of Sense*¹ is er een niet aflatende interesse in analytische kringen in Kants Transcendentale Deductie van de categorieën van ervaring (hierna TD). De invloed van Strawsons lezing van TD heeft zich eveneens doen gelden. Zoals bekend licht Strawson slechts een bepaald aspect uit Kants argumentatie en bekritiseert hij wat hij beschouwt als het restant aan onkritische metafysische speculatie, dat ogenschijnlijk makkelijk weggesneden kan worden zonder dat daarmee de kern van Kants betoog verloren gaat. Strawson noemt deze onhoudbare schaal waarin Kant zijn argumenten hult Kants transcendentale psychologie. En die benaming is niet bedoeld als compliment. Strawsons kritiek heeft te maken met de wijze waarop hij Kants argument reconstrueert. Hij ziet dat argument namelijk als *louter* een analytische bewijsvoering. En daarin kan geen plaats zijn voor zoiets als a priori

Dennis SCHULTING (1969) is universitair docent aan de afdeling Wijsbegeerte van de Universiteit van Amsterdam. Hij verricht met name onderzoek op het gebied van de theoretische filosofie van Kant en Hegel alsook op het gebied van de filosofie van de religie. In 2010 verschijnt onder redactie van D. SCHULTING en J. VERBURGT bij Springer de bundel *Kant's Idealism. New Interpretations of a Controversial Doctrine*.

Dit artikel is gedeeltelijk gebaseerd op een toespraak gehouden op 11 februari 2009 ter gelegenheid van het afscheid van Kees Jan Brons als universitair docent wijsbegeerte aan de Universiteit van Amsterdam. Ik dank Cristiana Battistuzzi, Kees Jan Brons, Michiel van Lambalgen, Christian Onof en Jacco Verburgt voor hun nuttige opmerkingen.

¹ P.F. STRAWSON, *The Bounds of Sense. An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*, London, Methuen, 1968 (tweede druk).

synthese, die Strawson in ongenueanceerd psychologische termen begrijpt. Hij ziet geen conceptuele rol weggelegd voor synthese en meent ook dat Kant dit had moeten inzien.

Welnu, deze excisie van synthese is significant. Ze is significant omdat ze strawsonianen in een bepaalde richting stuurt in hun lezing van Kant, die op zijn zachtst gezegd niet geheel de kern vat van Kants intenties in TD. Het is ook significant dat recentelijk John McDowell — een zelfverklaard strawsoniaan² — de kantiaanse thematiek van synthese weer heeft opgepikt, ofschoon hij niet expliciet van de notie synthese zelf gewag maakt.³ Voor dat laatste is een reden aan te geven, waarop ik in het verloop van mijn betoog zal ingaan. Het blijkt dat de analytische intuïties van Strawson moeilijk uit te bannen zijn voor Angelsaksische filosofen die Kants theorie van de ervaring serieus nemen, ook voor hen die verder willen gaan dan de louter conceptuele analyse die Strawson in TD leest, en zelfs voor hen die Kants notie van synthese wel serieus nemen. Dat zal blijken uit mijn kritische beschouwing van een zeer actueel debat in de epistemologie, opnieuw aangezwengeld door Robert Hanna in verband met Kant, over de mogelijkheid van ‘non-conceptuele inhoud’.⁴ In die context zal ik, naast McDowell en Hanna, ook het recentste werk van Lucy Allais hieromtrent onder de loep nemen.⁵

In de beperkte ruimte van dit artikel wil ik het volgende doen. (1) Ik geef eerst kort weer hoe Strawson Kants argument in TD interpreteert, om te laten zien dat zijn interpretatie in heel belangrijke zin voorbijgaat

² J. McDOWELL, *Mind and World*, Cambridge (Mass.), Harvard UP, 1996 (2^e editie), p. viii.

³ J. McDOWELL, *Having the World in View. Essays on Kant, Hegel and Sellars*, Cambridge (Mass.), Harvard UP, 2009. Wanneer McDowell wel expliciet van synthese spreekt (pp. 34-35) refereert hij aan Kants spreken van ‘bloßen Synthesis’ in de zgn. leidraadspassage (B104-105) en van synthese als een functie van de ziel (B103); hij leest deze synthese in passieve zin, want hij wil alle suggestie van activiteit eraan ontnemen (pp. 71-72). Zie verder beneden §2.

⁴ R. HANNA, ‘Kant and Non-Conceptual Content’, *European Journal of Philosophy* 13/2005, pp. 247-290 en ‘Kantian Non-Conceptualism’, *Philosophical Studies* 137/2008, pp. 41-64. Zie ook R. HANNA, ‘Kant’s Non-Conceptualism and the Gap in the B Deduction’, ongepubliceerd.

⁵ L. ALLAIS, ‘Kant, Non-Conceptual Content and the Representation of Space’, *Journal of the History of Philosophy* 47/2009, pp. 383-413. De recente studie van S. GRÜNE, *Blinde Anschauung*, Frankfurt am Main, Klostermann Verlag, 2009, die grofweg te scharen is in het kamp van de non-conceptualisten, rechtvaardigt een uitgebreidere analyse dan hier mogelijk is. Ik wil daarop bij een andere gelegenheid terugkomen.

aan het centrale doel van TD, namelijk een verklaring geven van de mogelijkheid van het hebben van (empirische) kennis of van — wat voor Kant op hetzelfde neerkomt — ervaring (in de ‘dikke’ zin⁶). Dit zal de opmaat vormen voor (2) een korte uiteenzetting over een relevant aspect van het denken van McDowell, die vanuit zijn interesse in centrale epistemologische vraagstukken naar Kant kijkt. McDowell ziet goed in waarom een deflatoire lezing à la Strawson niet de oplossing kan bieden voor die epistemologische vraagstukken — en dan gaat het McDowell met name om de interne relatie tussen begrip en zintuiglijkheid, die de verklarende grond vormt voor onze gerichtheid op de wereld, en hoe Kant deze relatie belicht. Vervolgens zal ik (3) McDowells ‘conceptualistische’ lezing van Kants duiding van de verhouding tussen begripelijkheid en zintuiglijkheid of aanschouwing contrasteren met de ‘non-conceptualistische’ interpretatie van de rol van de aanschouwing, zoals die door Hanna en Allais in het actuele debat rondom Kant is ingebracht, maar in feite al speelt tegen de achtergrond van McDowells discussie met Kant en Gareth Evans in McDowells eerdere boek *Mind and World*.⁷ Ten slotte beargumenteer ik (4) dat enerzijds McDowell gelijk heeft in zijn claim dat voor Kant blinde aanschouwing geen epistemisch relevante rol speelt en niet objectief geldig is zonder de betrokkenheid op het verstand en dat anderzijds Hanna en Allais gelijk hebben dat er voor Kant ook essentieel non-conceptuele aanschouwing bestaat. Voor zowel McDowell, Hanna en Allais geldt echter dat zij a priori synthese misverstaan.

De grond voor de paradox dat zowel McDowell, als conceptualist, als Hanna en Allais, als non-conceptualisten ten aanzien van de aanschouwing, zowel gelijk als ongelijk hebben in hun interpretatie van

⁶ Zie hiervoor K. AMERIKS, *Interpreting Kant's Critiques*, Oxford, Clarendon Press, 2003, p. 8 *passim*. Ameriks maakt een behulpzaam onderscheid tussen ervaring in de “thick sense”, namelijk Kants notie van ervaring als vertaling van het Duitse zelfstandig naamwoord *Erfahrung*, en ervaring in de “thin sense”, namelijk ervaring als vertaling van het Engelse *experience*, dat in filosofische contexten veelal bijna synoniem met ‘subjectieve mentale episode’ wordt gebruikt. Strawsons notie van ervaring is (logischerwijs) deze laatste. Hiermee is duidelijk al een verschil zichtbaar tussen de premisse van het deductieargument zoals Strawson het opvat en Kants eigen premisse (in een bepaalde, regressieve reconstructie van TD).

⁷ J. McDOWELL, *Mind and World*.

Kant is gelegen in een wijd verbreid misverstand ten aanzien van de modaliteit van Kants argument voor synthese in TD, alsook ten aanzien van het transcendentale en derhalve a priori karakter van dat argument. Dit misverstand is productief, omdat het ons de gelegenheid biedt om bepaalde aan dat misverstand ten grondslag liggende naturalistische intuïties te belichten en uiteindelijk als Kantvreemd te verwerpen. In het bestek van dit artikel kan ik niet ingaan op de details van Kants eigen argument voor synthese, noch op de belangrijke vraag welke rol synthese precies speelt in verband met de mogelijkheid van de ervaring van objecten.⁸ Ook kan ik onmogelijk ingaan op meer dan de centrale teneur van de rijk geschakeerde lezingen van McDowell, Hanna en Allais. Ik ben hier slechts geïnteresseerd in hun opvattingen over de relatie tussen aanschouwing en begrip en de vraag in hoeverre synthese daarbij een rol speelt.

1. STRAWSON'S ANALYTISCHE RECONSTRUCTIE VAN KANTS ARGUMENT

Strawson is geïnteresseerd in een structureel aspect van Kants argument in TD. Hij leest het als een antisceptisch argument, dat genoegzaam demonstreert waarom scepticisme ten aanzien van de externe wereld — namelijk de overtuiging dat de objecten die wij als buiten ons menen waar te nemen niet eo ipso daadwerkelijk buiten ons bestaan — niet een zinvolle filosofische houding is. Aan de hand van Kants notie van het transcendentale zelfbewustzijn construeert Strawson een argument dat de scepticus afdoende moet weerleggen. Hij concentreert zich op de analytische connectie die bestaat tussen de premisse en de conclusie van dat argument, een connectie die duidelijk maakt dat als je de premisse aanvaardt je ook *per ratiocinationem* de conclusie moet aanvaarden. Strawson spreekt toepasselijk in termen van zelfreflexiviteit. Hiermee bedoelt hij niet zomaar zelfreflectie, maar een zekere verhouding die ligt tussen het subject en object van reflectie. Het gaat om

⁸ Zie voor een gedetailleerde uiteenzetting mijn monografie: D. SCHULTING, *Kant's Deduction From Apperception. Explaining the Categories*, te verschijnen.

de noodzakelijke, transcendentale vorm waarin überhaupt sprake is van ervaring of waarneming. Deze vorm is parallel aan de analytische connectie die ligt tussen premisse en conclusie van het argument dat de begrippelijke uitdrukking is van wat er zich op het empirische niveau, het niveau van de concrete waarneming, voltrekt of beter gezegd voor doet. Als de scepticus zich ingraaft en blijft volhouden dat het twijfelachtig is dat wat hij waarneemt of ervaart daadwerkelijk, buiten zijn waarneming, bestaat, of anders gezegd, objectief reëel is, dan spreekt hij, aldus Strawson, eigenlijk zichzelf tegen. Om namelijk te kunnen claimen dat geestexterne objecten niet bestaan moet de scepticus evenwel een eenheidsstructuur in zijn geest, in zijn zelfbewustzijn, vooronderstellen die zelf haar grondslag heeft in de eenheid van de wereld van geestexterne objecten. Deze refutatie van de scepticus heeft grofweg de structuur van Kants weerlegging van het cartesische *cogito* dat, vanuit zichzelf, de brug niet kan slaan naar de *res extensa*.⁹

Strawsons reconstructie van het kantiaanse argument laat zien dat elke ervaring (*experience*, d.w.z. ervaring in de ‘dunne’ zin¹⁰) die ik als de mijne beschouw, en aldus aan mijzelf toeschrijf (volgens het beginsel van zelftoeschrijving) — en dit geldt in principe voor alle gegeven voorstellingen of ervaringen — in een eenheid moet kunnen worden gebracht, namelijk in de analytische eenheid van het identieke bewustzijn van precies al mijn ervaringen. Elke mogelijke ervaring die niet principieel tot die eenheid kan worden gerekend is een ervaring die niet als de mijne kan worden beschouwd en dus, zoals Strawson tegen de *sense data*-theoretici inbrengt, eigenlijk geen ‘ervaring’ kan heten. Aan de eenheid van bewustzijn is ook de scepticus gebonden op het moment dat hij zijn scepticisme als een claim articuleert, die de vorm aanneemt van een propositie die bestaat uit meer dan één predicaat. Deze eenheid gaat, aldus Strawsons lezing van Kant, terug op een andere eenheid, namelijk een eenheid van feitelijke, causaal met elkaar samenhangende

⁹ Zie KANT, *Kritiek van de zuivere rede*, B274-279. Verwijzingen naar Kants *Kritiek van de zuivere rede* (hierna KZR bij tekstverwijzingen) geschieden op de gebruikelijke manier: A gevolgd door de paginering van de A-versie en B gevolgd door de paginering van de B-versie. De vertaling is van W. VISSER en J. VEENBAAS (Amsterdam, Boom, 2004) tenzij anders vermeld.

¹⁰ Zie noot 6 hierboven.

objecten in de geestexterne en -onafhankelijke wereld. De eenheid van objecten is de grond voor de eenheid van bewustzijn, die noodzakelijk afhangt van de eerste. De relatie die ligt tussen de twee vormen van eenheid is conceptueel van aard. Er is sprake van een reflexieve afhankelijkheidsrelatie tussen het subject van ervaring en het object van ervaring. De zelfreflexiviteit is gelegen in het feit dat elke ervaring een ervaring *van iets* moet zijn, en dat *iets* ligt dan conceptueel besloten in de ervaring en kan, als noodzakelijke grond, analytisch als het ware eruit gepeld worden. Kortom, Strawson leest Kant zo dat om een subject van ervaring te kunnen zijn er een geestexterne, objectieve wereld gegeven moet zijn die wordt ervaren.

Behalve de vraag of Strawsons strategie wel effectief is tegen de scepticus, zijn er ook logisch-interne problemen met de manier waarop Strawson Kants argument voor zelftoeschrijving als louter analytisch opvat. Dit heeft te maken met lastige aspecten van modaliteit die besloten liggen in de premisse van Kants argument, namelijk de bekende propositie in §16 van de B-versie van TD (hierna B-Deductie), waar Kant spreekt van het beginsel van transcendente apperceptie: “Het ik denk moet al mijn voorstellingen kunnen begeleiden”.¹¹ Ik kan nu niet verder daarop ingaan.¹² In de context van het thema van dit artikel is het problematischer dat het soort argument dat Strawson distilleert uit TD een epistemisch vrij mager resultaat oplevert, en wel in de volgende zin: de conceptuele connectie tussen ervaring en ervaren, waarop Strawson met het oog op het weerleggen van de scepticus nadrukkelijk wijst, demonstreert dát er een noodzakelijk verband ligt tussen het subject en het object van ervaring. Maar het kan niet verklaren hoe een subject van ervaring daadwerkelijk ervaring of kennis kan hebben van een empirisch waargenomen object. Strawsons analytische argument geeft niet aan hoe het mogelijk is dat als een subject S een witte muur voor zich ziet er, gegeven zijn waarneming van de witheid van de muur,

¹¹ “Das: Ich denke, muß alle meine Vorstellungen begleiten können.” (KZR B131)

¹² Zie voor een uitleg van de geciteerde propositie, in het bijzonder met betrekking tot haar analytische en modale strekking, D. SCHULTING, ‘On Strawson on Kantian Apperception’, *South African Journal of Philosophy* 27/2008, pp. 257-271.

gerede grond is voor de uitspraak *p* ‘deze muur is wit’ en vandaar voor de conclusie dat hij over kennis beschikt omtrent de witheid van de muur. Dát het door *S* waargenomen witte object de bepalende, objectieve grond of de *ratio essendi* is van het feit dat *S* weet dat een gegeven object een muur is die de eigenschap heeft wit te zijn, zegt nog niets over de rechtmatigheid van het gevolgtrekken van ‘*S* weet dat *p*’ uit ‘*S* neemt waar dat *p*’. Er moet een verklaring kunnen worden gegeven voor die rechtmatigheid, voor de *ratio cognoscendi*. Men kan dan niet volstaan met het stipulatieve antwoord dat omdát er zich een muur tegenover *S* bevindt, waarvan de witheid hem op het netvlies verschijnt, *S* ook wéét dat de muur wit is.

Het betreft hier de vraag naar de mogelijkhedenvoorwaarden überhaupt van het hebben van niet zo maar een willekeurige ervaring (in de ‘dunne’ zin), maar het hebben van kennis of ervaring in de ‘dikke’ zin. Doordat Strawson zuiver kijkt naar de analytisch-conceptuele structuur van het argument in *TD* gaat hij voorbij aan de niet minder belangrijke kwestie die Kant heel centraal stelt voor het doel van *TD*, namelijk verklaren hoe ervaring van empirische objecten mogelijk is, én hoe die objecten zélf überhaupt mogelijk zijn. Zo’n verklaring vergt meer dan alleen aangeven dat het ene element in de verhouding (zelfbewustzijn) noodzakelijkerwijs steunt op het andere (object/en). Er moet kunnen worden aangegeven hóe die relatie tussen subject en object intern, dat wil zeggen in de *relata* zelf, verankerd is. Hoe is het mogelijk dat mijn bewuste waarneming van een ding buiten mij en dus het toekennen van een zekere eigenschap aan dat ding, waarbij ik gebonden ben aan de logische regels van het denken, ook daadwerkelijk correspondeert met de objectieve eigenschappen van het waargenomen ding? Strawsons vraag betreft de kwestie hoe het mogelijk is dat ik zelfbewustzijn of ervaring kan hebben tegen de achtergrond van een kritiek op de positie van de scepticus die betwijfelt dat er een wereld buiten de waarneming is. Kants vraag betreft veeleer de klassieke epistemologische kwestie wat de rechtvaardigende of verklarende grond is voor mijn ervaring of kennis die ik claim te hebben. Strawson zou daarop antwoorden: Wel, de wereld van de objecten zelf is de verklarende grond voor mijn ervaring of bewustzijn van de wereld. Maar dit

antwoord berust op een stipulatieve definitie van ‘grond’. Als een zeker element de grond verschaft voor een item van kennis dat op die grond *gegrond* is, moet in de epistemologische analyse duidelijk kunnen worden gemaakt wat de epistemische kracht van de grond als *grondende* factor is. Dat wil zeggen, het moet kunnen worden aangeduid hoe de grond zich verhoudt tot wat als kennis wordt geclaimd over het waargenomen ding en op die grond gegrond is. Het waargenomen ding zelf kan niet die verhouding constitueren. Precies om die reden introduceert Kant zijn copernicaanse perspectief, waarbij het object als object van het verstand moet worden genomen en zich daarnaar, d.w.z. naar de a priori, subjectieve vorm van kennis, moet richten.¹³ Louter vaststellen, door conceptuele analyse, zoals Strawson doet, dat er zo’n grond moet zijn, en dat de wereld der fysieke, spatiaal gelokaliseerde objecten die grond verschaft, is de empiristische variant van het rationalistische beroep zonder meer op het beginsel van voldoende rede.

2. McDOWELLS CONCEPTUALISME

John McDowell is zich goed bewust van Kants unieke oplossing voor het gekenschetste kentheoretische probleem. Kort gezegd, het centrale probleem is de fundering van kennis, of kantiaans uitgedrukt, de mogelijkheid van kennis überhaupt.¹⁴ Waar nu ligt de oplossing voor dit probleem? McDowell verwijst meermaals naar Kants *epea pteroënta* “gedachten zonder inhoud zijn leeg en aanschouwingen zonder begrippen zijn blind”.¹⁵ Het is alleen in hun samenhang dat begrip en aanschouwing kennis opleveren, zoals Kant zegt. Nu zouden we alleen hiermee niet veel verder komen dan dat waarom we Strawson zojuist bekritiseerden. De vraag is h^oe die samenhang kennis oplevert. En hier is het van belang om Kants notie van synthetische activiteit, wat

¹³ Zie verder D. SCHULTING, ‘Wat is eigenlijk copernicaans aan Kants copernicaanse revolutie?’, *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* 1/2008, pp. 41-66.

¹⁴ Zie ook Q. CASSAM, *The Possibility of Knowledge*, Oxford, Clarendon Press, 2007.

¹⁵ “Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind.” (KZR B75=A51)

Strawson afdoet als psychologie, op haar juiste waarde te schatten. Op een of andere wijze moet een element aangewezen kunnen worden dat zowel, in enigerlei zin, toebehoort aan de zintuiglijkheid als aan ons begripsvermogen, en wel op zo'n manier dat beide in hun samenhang kennis opleveren. Dit verenigende element dat twee te onderscheiden, en niet tot elkaar te reduceren, items of "stammen van menselijke kennis (*Stämme der menschlichen Erkenntnis*)" (KZR B29) met elkaar tot een eenheid verbindt, heeft van doen met synthese, ofschoon McDowell liever spreekt van logische "saamhorigheid (*togetherness*)",¹⁶ die op twee niveau's, in de aanschouwing en in het begrip, geactualiseerd is.

Op B151-152 in de B-Deductie spreekt Kant over een verbinding van voorstellingen die niet intellectueel is — precies wat McDowell in zijn analyse voor ogen staat — en die Kant de figuurlijke synthese of transcendente synthese van de verbeeldingskracht noemt (*synthesis speciosa*). Die verbeeldingskracht behoort tot de zintuiglijkheid en verbindt het zintuiglijke voorstellingsmateriaal in de aanschouwing in een aanschouwelijke eenheid. Maar omdat elke synthese een act van spontaneïteit is, een act van bepaling, en niet zoals de zintuigen, *datgene wat bepaald wordt of bepaalbaar is*, is de verbeeldingskracht een a priori vermogen dat de werking van *het verstand* op de zintuigen is. Kant schrijft, na in de voorafgaande paragraaf het onderscheid tussen figuurlijke en intellectuele synthese gemaakt te hebben:

Verbeeldingskracht is het vermogen een object voor te stellen ook zonder dat het aanwezig is in de aanschouwing. En daar al onze aanschouwing zintuiglijk is, behoort de verbeeldingskracht tot de zintuiglijkheid, omdat ze de verstandsbegrippen alleen onder subjectieve voorwaarden een corresponderende aanschouwing kan geven. Voor zover haar synthese echter uit de spontaniteit voortkomt, die bepalend is, en niet, zoals de zintuiglijkheid, alleen bepaalbaar, en dus de zintuiglijkheid wat haar vorm aangaat volgens de eenheid van apperceptie a priori kan bepalen, is de verbeeldingskracht een vermogen dat a priori de zintuiglijkheid bepaalt. En de synthese van de aanschouwingen, die dit vermogen volgens de categorieën tot stand brengt, moet de transcendente synthese van de verbeeldingskracht zijn, die uit de

¹⁶ J. McDOWELL, *World in View*, pp. 30-33.

werking van het verstand op de zintuiglijkheid resulteert¹⁷ en de eerste toepassing is van dat verstand [...] op objecten van de voor ons mogelijke aanschouwing.¹⁸

Deze passage is van centraal belang in de discussie rondom de vraag naar de mogelijkheid van kennis, en in het bijzonder de relatie tussen aanschouwing en verstand. Hegel zag dit al scherp in 1802 in zijn vroege geschrift *Glauben und Wissen*, waarin hij de vigerende reflectiefilosofie beschuldigde van het onkritisch opwerpen van absolute onderscheidingen en van externe-wereld-scepticisme. Hegel hecht enorm gewicht aan de notie van de productieve verbeeldingskracht en beschouwt haar als de speculatieve waarheid die in Kants denken verborgen ligt, maar evenzeer weer door Kants subjectivisme wordt ontkracht. Hegel interpreteert Kants begrip van de productieve verbeeldingskracht als het vermogen van de Rede zelf, waartoe verstand en zintuiglijkheid zich secundair verhouden. Het is de productieve verbeeldingskracht die de oorspronkelijke synthetische eenheid vormt, waaruit het discursieve verstand en het zintuiglijke als gedifferentieerde elementen eerst voortspruiten. Als zodanig is de productieve verbeeldingskracht beginsel, of inderdaad de grond, van zowel de zintuiglijkheid als het discursieve verstand.¹⁹ Het is het synthetisch a priori, rationele

¹⁷ De Nederlandse vertaling is niet precies hier. In het Duits leest men: “[...] die transzendente Synthesis der Einbildungskraft, *welches eine Wirkung des Verstandes auf die Sinnlichkeit* [...] ist” (mijn nadruk). Aan deze lezing van het Duits ligt het standaard misverstand ten grondslag dat de synthese van de verbeeldingskracht en de werking van het verstand op de zintuiglijkheid twee te onderscheiden functies zouden zijn. De synthese van de verbeeldingskracht *is* echter de werking van het verstand op de zintuiglijkheid. Hoewel het juist is te zeggen dat er sprake is van een synthese als product van deze werking van het verstand, is de figuratieve synthese zelf ook de act van de synthese zelf, die het product als het ware voortbrengt.

¹⁸ “Einbildungskraft ist das Vermögen, einen Gegenstand auch ohne dessen Gegenwart in der Anschauung vorzustellen. Da nun alle unsere Anschauung sinnlich ist, so gehört die Einbildungskraft, der subjektiven Bedingung wegen, unter der sie allein den Verstandesbegriffen eine korrespondierende Anschauung geben kann, zur Sinnlichkeit; so fern aber doch ihre Synthesis eine Ausübung der Spontaneität ist, welche bestimmend, und nicht, wie der Sinn, bloß bestimmbar ist, mithin a priori den Sinn seiner Form nach der Einheit der Apperzeption gemäß bestimmen kann, so ist die Einbildungskraft so fern ein Vermögen, die Sinnlichkeit a priori zu bestimmen, und ihre Synthesis der Anschauungen, den Kategorien gemäß, muß die transzendente Synthesis der Einbildungskraft sein, welches eine Wirkung des Verstandes auf die Sinnlichkeit und die erste Anwendung desselben [...] auf Gegenstände der uns möglichen Anschauung ist.” (KZR B151-152)

¹⁹ Zie G.W.F. HEGEL, *Gesammelte Werke*, Hamburg, Meiner Verlag, 1968, dl. 4, p. 327. Hierna *Glauben und Wissen*.

beginsel dat in de “uitgebreidheid” zelf, zoals Hegel dat met impliciete verwijzing naar Descartes uitdrukt, aan het werk is.²⁰ Bij McDowell valt een soortgelijke, hegeliaans geïnspireerde lezing van de verbeeldingskracht als de verbindende factor tussen begrip en aanschouwing, tussen conceptualiteit en zintuiglijke inhoud, te bespeuren.²¹

Laat ik dit iets meer invullen. In navolging van Wilfrid Sellars gelooft McDowell dat, zoals hij dat omschrijft, “oordelen niet de enige wijze is van het actualiseren van conceptuele capaciteiten”.²² McDowell vat ‘oordelen’ op als een handeling uit hoofde van onze vrijheid, iets waarvoor we zelf verantwoordelijkheid nemen, en waarvoor we gehouden worden om desgevraagd redenen te kunnen geven. Als er sprake is van een kennisclaim, een “weten (*knowing*)”, dan plaatsen we datgene waarvan we kennis claimen, in de “logische ruimte van redenen (*logical space of reasons*)” in contrast met een louter zintuiglijke waarneming of een geprikkeld-worden door een object, dat we als een natuurlijk feit in de logische “ruimte van de natuur (*space of nature*)” plaatsen.²³ Oordelen als zo’n ‘weten’ is een typisch epistemisch feit dat geplaatst moet worden in de ruimte van de rede.

In *Mind and World* schetste McDowell al het probleem waarin de twee klassieke epistemologische theorieën, *foundationalism* en *coherentism*, verzeild raken als het gaat om het kunnen verklaren van de rechtvaardigingsgrond voor kennisclaims. Wat interessant is in deze context is dat om uit de *cul-de-sac* van de klassieke epistemologie te geraken McDowell een beroep doet op Kants eerder aangehaalde adagium dat gedachten zonder aanschouwing leeg zijn en aanschouwing zonder begrippen blind. Om een kritisch naturalisme of empirisme dat niet een reductief fysicalisme is, te kunnen waarborgen, moet op een of andere wijze onze begripelijkheid, en daarmee onze aanspraak op kennis en waarheid, uiteindelijk gegrond zijn in wat Sellars noemt “observatierapporten”,²⁴ in zintuiglijke aanschouwing, vindt McDowell. De

²⁰ *Ibid.*, p. 329; p. 341.

²¹ Vgl. J. McDOWELL, *World in View*, p. 39.

²² *Ibid.*, p. 5: “[...] judging is not the only mode of actualization of conceptual capacities”.

²³ *Ibid.*, p. 4 e.v. Zie voor de oorsprong van deze termen W. SELLARS, *Empiricism and the Philosophy of Mind*, Cambridge (Mass.), Harvard UP, 1997 (1956), p. 76.

²⁴ W. SELLARS, *Empiricism and the Philosophy of Mind*, pp. 68-73.

zintuiglijke waarneming moet in grond der zaak de rechtvaardigende grond leveren voor de juistheid van onze kennisclaims, kortom voor waarheid, ofschoon dergelijke ‘observatierapporten’ op hun beurt wel weer rusten op een *perspectief* op de wereld.²⁵ Wat McDowell nu oppikt van Kant, gedeeltelijk in navolging van Sellars, is dat de wijze waarop onze kennis gegrond is in de zintuiglijkheid niet een kwestie is van een gefundeerd zijn in een zuiver gegeven (vgl. de ‘Mythe van het Gegevene’, waar Sellars over spreekt),²⁶ zoals *sense data* of feitelijke objecten in de wereld, een Gegevene dat als zodanig de verklarende basis zou vormen. In de eerder geciteerde passage op B151 maakte Kant al duidelijk dat de productieve verbeeldingskracht, die hier de brug slaat tussen begrip en aanschouwing, niet de zintuiglijkheid (*Sinn*) zelf is, dat wat bepaald moet worden, maar het *bepalende*, omdat het een “uitoefening van de spontaniteit (*Ausübung der Spontaneität*)” is. Desondanks behoort de productieve verbeeldingskracht tot de zintuiglijkheid.

McDowell ziet hierin de oplossing voor het kentheoretische probleem van de correspondentie tussen begrip en aanschouwing, tussen oordeel en waarneming. Waarneming zelf, door middel van deze uitoefening van spontaniteit *in* de zintuiglijkheid, levert ons de rechtvaardigende grond op van de kennis die wij in oordelen articuleren. De zintuiglijke episoden van een perceptuele ervaring “bevatten” al “een claim”, zoals McDowell in navolging van Sellars zegt.²⁷ Een perceptuele ervaring is niet (slechts) een ‘observatierapport’, maar is zelf al intentioneel op de wereld gericht.²⁸ Perceptuele ervaringen zijn niet slechts episoden van zintuiglijk bewustzijn maar reeds ‘actualiseringen van conceptuele capaciteiten’, ofschoon nog geen oordelen. Hiermee is het kantiaanse onderscheid tussen begrip en aanschouwing niet opgeheven, want, zoals Sellars duidelijk maakt, ook al is het zo dat we oordelen dat dingen zijn zoals ze ons toeschijnen, *het feit* dat ze ons op een bepaalde

²⁵ Zie J. McDOWELL, *World in View*, pp. 6-7.

²⁶ Zie W. SELLARS, *Empiricism and the Philosophy of Mind*, p. 33 *et passim*.

²⁷ J. McDOWELL, *World in View*, pp. 10-12, p. 20 e.v.: “Visual experiences ‘make’ or ‘contain’ claims in that they are conceptual episodes, actualizations of conceptual capacities, and as such are to be understood on the model of linguistic performances in which claims are literally made.” (p. 10)

²⁸ Vgl. F. DRETSKES verschil tussen ‘*simple seeing*’ en ‘*epistemic seeing*’ (zie hiervoor Q. CASSAM, *The Possibility of Knowledge*, p. 27; pp. 132-133). Zie verder noot 33 beneden.

manier toeschijnen is niet hetzelfde als oordelen dat ze zo zijn.²⁹ Het epistemische feit van het oordelen is niet reduceerbaar tot het natuurlijke feit van de zinnenprikkeling noch is die laatste reduceerbaar tot een oordeelsact. Formeel zijn begrip en aanschouwing, oordelen en percepten van elkaar te onderscheiden, maar in een effectieve perceptuele ervaring is dat nooit het geval. In McDowell's visie is de aanschouwing van een empirisch gegeven object al een proto-oordeel, dat een propositionele structuur kent, dat het daadwerkelijke oordeel als een objectieve, predicatieve uitzegging als het ware voorstructureert.

Belangrijk hier is ook het onderscheid dat gemaakt wordt tussen een enkelvoudige, ruwe voorstelling of zintuiglijke prikkeling en een *aanschouwing*, waarbij men Kants singulariteitscriterium voor een aanschouwing benadrukt (zie KZR B41; B47; B33; B377). Een aanschouwing wordt per definitie altijd al als een perceptuele ervaring *van een object* gezien, en als een demonstratief 'dit hier' is zo'n ervaring altijd al per definitie conceptueel.³⁰ Deze nauwe definitie van aanschouwing speelt een rol in het debat rondom 'non-conceptuele inhoud' (zie beneden §3). Voor zowel McDowell als Sellars geldt dat aanschouwingen al conceptueel zijn, ofschoon Sellars in tegenstelling tot McDowell tevens vasthoudt aan de gedachte van "louter receptiviteit (*sheer receptivity*)"³¹, het zuiver feitelijke ontvankelijk-zijn voor indrukken van de buitenwereld dat als zodanig niet conceptueel is. McDowell ziet geen epistemisch verklarende ("transcendentale"³²) rol weggelegd voor de idee van 'louter receptiviteit' en het is, op het eerste gezicht, ook moeilijk in te zien wat de functie daarvan kan zijn voor de verklaring van de mogelijkheid van epistemisch relevante waarneming. Voor Quassim Cassam geldt eveneens dat een aanschouwing al conceptueel is, maar Cassam laat tegelijk ruimte voor wat Fred Dretske '*simple seeings*' heeft genoemd, percepties die nog niet conceptueel zijn.³³

²⁹ Zoals geparafraseerd in J. McDOWELL, *World in View*, p. 11.

³⁰ *Ibid.*, *passim*. Vgl. Q. CASSAM, *The Possibility of Knowledge*, p. 136.

³¹ W. SELLARS, *Science and Metaphysics. Variations on Kantian Themes*, Atascadero, Ridgeview, 1992 (1968¹), p. 8. Vgl. J. McDOWELL, *World in View*, p. 19 e.v.

³² J. McDOWELL, *World in View*, p. 16.

³³ Q. CASSAM, *The Possibility of Knowledge*, p. 133, parafraseert F. DRETSES uiteenzetting over het verschil tussen 'epistemic' en 'non-epistemic' of '*simple seeing*': "[S]imple seeing is concept-free

Voor McDowell is de onlosmakelijkheid van begrip en aanschouwing van groot belang voor een inzicht in de wijze waarop wij ons intentioneel tot de wereld richten, haar in het vizier hebben, en de wereld als het ware al voorgestructureerd is voor onze oordelen over die wereld. Hij benadrukt keer op keer dat kennis gegrond is op deze verbinding, en dat zonder deze verbinding geen kennis tot stand komt. In *Having the World in View* laat McDowell goed zien hoe Kants zogenaamde Leidraad in de metafysische deductie van de categorieën eigenlijk de sleutel biedt voor de vraag naar de rechtvaardigende grond van kennis over de wereld der objecten.³⁴ De Leidraad geeft namelijk aan — en laat ik het uitdrukken in McDowells eigen, ietwat onbeholpen en licht misleidende woorden — dat de “saamhorigheid (*togetherness*)”³⁵ van items in oordelen en tussen inferentieel geketende reeksen van oordelen, d.w.z. een conceptuele of logische ‘saamhorigheid’, ook op het niveau van de zintuiglijkheid is geactualiseerd. McDowells begrip van de Leidraad is enigszins versimpeld, maar wat hij in ieder geval goed begrepen heeft is dat dezelfde conceptuele operationalisering — Kant spreekt van “dezelfde functie” — werkzaam is op twee formeel te onderscheiden niveaus.³⁶ De rol die perceptuele ervaring speelt is niet een kwestie van slechts een gegevenheid (in de zin van *sense data* dan wel een gegeven blinde aanschouwing), maar men moet haar volgens McDowell ook niet zien als een act uit vrije beweging, zoals in het oordeel.

since it implies nothing about the conceptual resources of the perceiver, and belief neutral in the sense that simply seeing X is compatible with no beliefs about X. In both of these respects seeing X is like stepping on X; one can step on X without recognizing it as an X or having any beliefs about X. In contrast, *perception* is ‘(either by stipulation or common understanding) cognitively loaded’ since ‘some degree of recognition or categorization is essential to our perception of things’ [...]. If this is right then ‘it is by no means obvious that one must perceive something in order to see it’ [...]. Not knowing what a cup is prevents one from perceiving a cup but not from seeing a cup.”

³⁴ De Leidraad voor het vinden van de categorieën wordt verschaft in de volgende passage in de *Kritiek*: “Dieselbe Funktion, welche den verschiedenen Vorstellungen in einem Urteile Einheit gibt, die gibt auch der bloßen Synthesis verschiedener Vorstellungen in einer Anschauung Einheit, welche, allgemein ausgedrückt, der reine Verstandesbegriff heißt. Derselbe Verstand also, und zwar durch eben dieselben Handlungen, wodurch er in Begriffen, vermittelt der analytischen Einheit, die logische Form eines Urteils zu Stande brachte, bringt auch, vermittelt der synthetischen Einheit des Mannigfaltigen in der Anschauung überhaupt, in seine Vorstellungen einen transzendentalen Inhalt [...]” (KZR A79=B104-105)

³⁵ J. McDOWELL, *World in View*, p. 33.

³⁶ *Ibid.*, p. 33; vgl. p. 29 e.v.

Dit laatste lijkt Kants idee van spontaneïteit te weerspreken, omdat voor Kant elke conceptuele operationalisering louter een spontane act van het verstand kan zijn. McDowell buit Kants onderscheid tussen receptiviteit en spontaneïteit uit, zonder daarbij een epistemische rol aan Sellars' 'louter receptiviteit' toe te willen kennen. Volgens McDowell "bevat" een perceptuele ervaring, die een conceptuele episode is en niet zomaar een zinnenprikkel of op een zinnenprikkel teruggaande mentale toestand, "een claim", waarvan de inhoud er precies zo een is als in een corresponderend oordeel. Volgens McDowell ligt echter het verschil tussen zo'n perceptuele ervaring en een daadwerkelijk oordeel in het feit dat de actualisering van de conceptuele capaciteiten in een perceptuele ervaring "onvrijwillig (*involuntary*)" is.³⁷ Daarom wenst McDowell ook te spreken over "actualisering (*actualization*)" en niet over "uitoefening (*exercise*)" van "conceptuele capaciteiten" in de zintuiglijkheid.³⁸ Vrije uitoefening, als spontaneïteit, is in McDowells blik voorbehouden aan een effectief uitspreken van een oordeel, dat eo ipso predicatief van aard is.

Dit is een intrigerende voorstelling van zaken die om twee redenen problematisch is: filosofisch-systematisch en als interpretatie van Kant. Als typische naturalist vat McDowell mijns inziens de oordeelsact te zeer op als een effectieve controle over "je bewuste leven (*one's cognitive life*)", zoals hij dat zelf omschrijft,³⁹ in contrast met perceptie, waarin logischerwijs (op zijn minst voor een deel) sprake moet zijn van een onvrijwillige reactie op een extern object dat mij affecteert. McDowell refereert aan een uitspraak van Sellars, die het conceptuele aan een perceptuele ervaring verwoordt in termen van een "claim [die], als het ware, wordt opgeroepen in of afgedwongen van de waarnemer door het waargenomen object".⁴⁰ 'Seeings' (en dan is bedoeld 'epistemic seeings' in Dretskes zin), in tegenstelling tot 'knowings', bevatten claims — en zijn

³⁷ *Ibid.*, p. 12.

³⁸ *Ibid.*, p. 12; vgl. pp. 96-97. Zie ook J. McDOWELL, *Mind and World*, p. 10 e.v.

³⁹ J. McDOWELL, *World in View*, p. 11.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 12: "[...] the claim [...] is, so to speak, evoked or wrung from the perceiver by the object perceived".

derhalve conceptuele episodes – op zo’n manier dat deze claims “genoodzaakt (*necessitated*)”⁴¹ zijn door het object van waarneming. Sellars exploiteert de Engelse term ‘*impression*’ door erop te wijzen dat wat een perceptuele ervaring bevat in termen van een claim als het ware in het subject wordt *ingeprint*. In de context van McDowell en Sellars’ (gekwalificeerde) empirisme is het begrijpelijk dat een strikt onderscheid wordt gehandhaafd tussen zintuiglijkheid en het oordelende intellect, dat zich actief intentioneel richt op het object van waarneming. Terzelfder tijd wil McDowell een mate van intentionaliteit benadrukt zien al in de perceptuele ervaring. Een perceptuele ervaring, als zintuiglijk bewustzijn, is zelf al intentioneel op de wereld gericht. De hamvraag is hoe de actualisering van *conceptuele* capaciteiten in perceptuele ervaring effectief tot stand komt, als dat niet door een act van het verstand gebeurt.

Er is niets conceptueels aan zintuiglijke toestanden als zodanig — iets wat door Sellars, mijns inziens terecht, stelselmatig wordt benadrukt door een onderscheid te maken tussen ‘louter receptiviteit’, de feitelijke ontvankelijkheid voor zintuiglijke prikkels, en perceptuele ervaring. Voor McDowell is het echter zo dat het niet zo kan zijn dat een perceptuele episode niet in principe een item voor het oordeel is.⁴² Dit kenmerkt zijn positie als conceptualisme (zie §3). Perceptuele episodes zijn begrippelijk geladen, conceptueel doordrenkt als het ware, en hebben dus altijd al, los van het verstand, intentionaliteit. Ze hebben de wereld altijd al in zicht, ook al is het zo dat gewaarwordingen *qua* gewaarwordingen die intentionaliteit alleen maar op “rudimentaire (*vestigial*)”⁴³ wijze hebben. De eenheid die door de productieve verbeeldingskracht wordt bewerkstelligd is niet “een amalgaam”, zoals McDowell schrijft, “van componenten die apart tot de zintuiglijkheid en het verstand behoren”⁴⁴; het is, precies zoals Hegel dit al in *Glauben und Wissen* benadrukt, een eenheid die al in de perceptuele ervaring ligt, a.h.w. “verzonken (*versenkt*)”⁴⁵ is in de zintuiglijkheid.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*, p. 19; vgl. *ibid.*, p. 21, n. 32.

⁴³ *Ibid.*, p. 121.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 124: “an amalgam [...] of components that belong severally to sensibility and understanding.”

⁴⁵ G.W.F. HEGEL, *Glauben und Wissen*, p. 329.

Maar waar is dan de activiteit gebleven van het apperceptieve subject, dat zich bewust is van zijn gewaarwording en a fortiori van de eenheid die het er zélf in legt? Wat is de rol van het zelfbewustzijn in de actualisering van conceptuele capaciteiten in de aanschouwing? McDowell ziet zijn lezing van de kantiaanse thematiek betreffende de eenheid van begrip en aanschouwing als een authentieke.⁴⁶ Het is echter, zoals gezegd, onduidelijk hoe McDowell de daadwerkelijke actualisering van conceptuele vermogens in de zintuiglijkheid precies voor zich ziet; ten tweede is een dergelijke opvatting van de productieve verbeeldingskracht in strijd met Kants expliciete uitspraak dat de productieve verbeeldingskracht een “uitoefening van spontaniteit” is en dus juist niet een involontair genoodzaakt-worden door het externe object dat mij affecteert. Het is dan niet verwonderlijk dat McDowell in plaats van de term ‘synthese’, die hij angstvallig vermijdt, spreekt over ‘saamhorigheid’, dat niet de connotatie van activiteit heeft. McDowell beweert zelfs dat “louter synthese gewoon gebeurt, [dat] het [...] niet iets [is] wat wij doen zoals wanneer we oordelen en beslissen wat te denken over iets”.⁴⁷

Synthese is echter níet iets wat zomaar gebeurt. Kant spreekt in de eerder geciteerde passage duidelijk van de productieve verbeeldingskracht, oftewel de figuratieve synthese, als een “werking *van het verstand* op de zintuiglijkheid en de eerste toepassing ervan” (KZR B151-152; mijn nadruk). De eenheid die ligt in een perceptuele ervaring is de eenheid die door een actief subject, dat zich in het oordeel bewust is van zijn oordeelsact, in het zintuiglijk materiaal wordt ‘gelegd’.⁴⁸ De kennis die een perceptuele ervaring oplevert, is niet kennis louter als gevolg van een ‘saamhorigheid’ van zintuiglijkheid en verstand — een verbinding die altijd contingent zal zijn — die in een oordeel propositioneel tot uitdrukking komt. Aan de verbinding ligt duidelijk een handeling ten grondslag (vgl. KZR B130) die niet slechts, zoals McDowell beweert, een cognitieve controle is over het bewuste, rationele leven. Wat Kant

⁴⁶ J. McDOWELL, *World in View*, p. 119, n. 22; p. 122.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 35: “mere synthesis just happens, it is not our doing unlike making judgments, deciding what to think about something”.

⁴⁸ Vgl. I. KANT, KZR Bxviii. Zie voor een interpretatie D. SCHULTING, ‘Wat is eigenlijk copernicaans’, p. 60 e.v.

bedoelt met synthese die op het niveau van de zintuiglijkheid zelf werkzaam is, is het bewuste verantwoordelijkheid nemen dóór een subject voor zijn bewuste leven, voor al zijn gewaarwordingen en perceptuele ervaringen. Natuurlijk heeft McDowell gelijk dat het hier niet kan gaan om een daadwerkelijk *continu* zelfbewustzijn⁴⁹; maar, door activiteit in een te reflectieve zin te lezen⁵⁰, onderschat hij het voor Kant belangrijke gegeven dat de rechtvaardigende grond voor onze kennisclaims is gelegen, niet in de zintuiglijkheid zelf, hoe conceptueel doordrenkt of geladen ook, maar alleen in de appericiërende act van het verstand, de *oordeelsact* zelf.⁵¹

McDowell heeft mijns inziens ongelijk dat “niet alle gevallen van die soort eenheid” — en hij bedoelt precies die ‘saamhorigheid’ die in de perceptuele ervaring gelegen is — “moeten worden gezien als het resultaat van vrije cognitieve activiteit”.⁵² Het lijkt misschien voor de hand te liggen dat sommige connecties — bijvoorbeeld de contingente manier waarop een willekeurige reeks voorstellingen in de geest precies gerelateerd is aan de corresponderende fysiologische prikkels die zich in het brein voordoen en op hun beurt met het lichaam verbonden zijn — strikt gesproken niet het product zijn van cognitieve activiteit in de zin van Kants apperceptie. Kant is echter duidelijk dat verbinding (in de strikte zin) nooit door de zintuigen tot ons kan komen, “en dus ook niet in de zuivere vorm van de zintuiglijke aanschouwing tegelijk kan zijn vervat; want ze is een act van de spontaneïteit van het voorstellingsvermogen [...] alle verbinding is [...] *een verstandshandeling* die we de algemene benaming synthese zullen geven” (KZR B129-130; mijn nadruk en vertaling aangepast⁵³). Kant heeft een specifieke, a priori, noodzakelijke en derhalve een *a priori inzichtelijke* noodzakelijke

⁴⁹ J. McDOWELL, *World in View*, p. 72, n. 8.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 71.

⁵¹ Vgl. I. KANT, KZR A106-107.

⁵² J. McDOWELL, *World in View*, p. 72: “Not all instances of that kind of unity need to be seen as resulting from free cognitive activity.”

⁵³ “Allein die Verbindung (*conjunctio*) eines Mannigfaltigen überhaupt, kann niemals durch Sinne in uns kommen, und kann also auch nicht in der reinen Form der sinnlichen Anschauung zugleich mit enthalten sein; denn sie ist ein Actus der Spontaneität der Vorstellungskraft [...] alle Verbindung [...] ist [...] eine Verstandeshandlung, die wir mit der allgemeinen Benennung Synthesis belegen würden [...]” (KZR B129-130)

verbinding op het oog en niet zomaar een causaal verband dat als gevolg van een contingent geprikkeld- of ingeprint- worden *a posteriori* tot stand komt. In tegenstelling tot McDowell en ook Strawson, die zoals we zagen spreekt van de gegeven verbondenheid van spatiotemporele objecten als de grondslag voor de eenheid van het zelfbewustzijn, is het *het subject* dat *die* verbinding in de objecten legt (KZR B130). De deflatoire lezing van de rol van de subjectiviteit voor het tot stand brengen van verbinding in het voorstellingsmateriaal, en het niet onderscheiden van *a priori* en *a posteriori* synthese, is ook kenmerkend voor de interpretatie van de verhouding tussen aanschouwing en begrip die in minstens één opzicht diametraal op het conceptualisme van McDowell staat. In de volgende paragraaf wil ik daar verder op ingaan.

3. NON-CONCEPTUALISME EN SYNTHESE BIJ HANNA EN ALLAIS

Tegen de traditioneel conceptualistische lezing van Kants argument in TD, zoals die van McDowell, verdedigt Hanna het bestaan van non-conceptuele inhoud.⁵⁴ Volgens Hanna berust de these van de niet-begrijpelijkheid van mentale inhoud (hierna non-conceptualisme) op de gedachte “dat voorstellingsinhoud noch uitsluitend noch volledig bepaald is door het begripsvermogen en [de gedachte] dat op zijn minst sommige inhouden zowel uitsluitend als volledig bepaald zijn door non-conceptuele vermogens en kunnen worden gedeeld door zowel mens als dier”.⁵⁵ Hanna plaatst deze these tegenover de these van het conceptualisme, dat zegt dat mentale inhoud geheel en alleen bepaald is door het begripsvermogen en dat het de psychologische toestanden van niet-menselijke wezens (dieren) ontbreekt aan mentale (voorstellings-)inhoud. Hanna beweert dat er perceptuele staten zijn waarvan de voorstellingsinhoud niet, zelfs niet in principe, begrijpelijk kan zijn.⁵⁶

⁵⁴ R. HANNA, ‘Kantian Non-Conceptualism’, p. 42.

⁵⁵ *Ibid.*: “[...] that representational content is neither solely nor wholly determined by our conceptual capacities, and that at least some contents are both solely and wholly determined by non-conceptual capacities and can be shared by human and non-human animals alike.”

⁵⁶ *Ibid.*, p. 44.

Dat betekent nog niet dat het dergelijke toestanden aan voorstellingsinhoud ontbreekt. Hanna levert hiervoor een heel aantal filosofische bewijzen die onafhankelijk van de kantiaanse context staan, maar meent dit eveneens te kunnen demonstreren aan de hand van de beroemde, eerder in de context van McDowell aangehaalde passage in de *Kritiek* op B75, namelijk dat “gedachten zonder inhoud leeg zijn en aanschouwingen zonder begrippen blind zijn”. Op grond van deze en andere passages in Kant (m.n. KZR B122-123; zie beneden §4) beschouwt Hanna Kant niet alleen, zoals de meeste Kantinterpreten, als de grondlegger van het conceptualisme maar ook en vooral als de grondlegger van het non-conceptualisme. Aanschouwingen kunnen beslist gegeven worden zonder dat daarvoor begrippen nodig zijn, net zoals begrippen ook denkbaar zijn zonder aanschouwing.

Hanna streeft een “bottom-up” theorie na van menselijke rationaliteit.⁵⁷ Dat wil zeggen, hij beoogt een analyse van het “tweeledige niveau waardoor de wereld vanuit belichaamd animale ervaring bewust wordt aangeleverd aan het zelfbewuste denken en handelingsgeoriënteerde delibereren, en vervolgens naar beneden toe wordt getransformeerd door ons denken en handelen onder algemene a priori normen”.⁵⁸ Hij maakt hiertoe een onderscheid tussen eerste persoonsinformatieverwerking en subpersoonlijke informatieverwerking. Ofschoon ze niet-begrijpelijk en niet een zelfbewust proces is, vindt subpersoonlijke informatieverwerking wel vanuit het eerste persoonsperspectief plaats en is er sprake van bewustzijn.⁵⁹ Hanna pleit ervoor dat een onderscheid in acht genomen wordt tussen zelfbewustzijn en wat hij noemt “sensomotorische subjectiviteit (*sensorimotor subjectivity*)”,⁶⁰ die het primitief vermogen van bewuste, neurobiologisch complexe levende wezens is en gebaseerd is op een primitief lichamenlijk bewustzijn, waaronder onder andere proprioceptie, kinesthesie, oriëntatiegevoel, pijn en

⁵⁷ *Ibid.*, p. 45; p. 46.

⁵⁸ *Ibid.*, pp. 62-63: “[...] two-way ladder by which the world is consciously delivered up from embodied animal experience to self-conscious thought and action-oriented deliberation, and then is downwardly transformed by our thinking and action under universal a priori norms.”

⁵⁹ *Ibid.*, p. 59.

⁶⁰ *Ibid.*

andere gevoelens vallen. Het centrale, mijns inziens waardevolle, filosofische punt waar het hier om draait voor Hanna is dat “zelfbewustzijn of zelfreflectie sensomotorische subjectiviteit vereist maar dat sensomotorische subjectiviteit niet zelfbewustzijn of zelfreflectie vereist”.⁶¹

Een wetenschappelijk bewijs voor deze these ziet Hanna in de wijze waarop ‘*blindsight*’-patiënten toch bewuste handelingen kunnen verrichten, waarvan ze zich niet *zelf*bewust zijn. Het zou zeer onaanvaardbaar zijn te veronderstellen dat dergelijke patiënten “*slechts robotten* [zouden] zijn in de blinde gebieden van hun zelfbewuste gezichtsveld”.⁶² Hij associeert dit met Kants notie van de blinde aanschouwing. Een aanschouwing is blind in afwezigheid van een zelfbewuste, begrippe-lijke verwerking van informatie, maar moet evenzogoed worden gezien als een voorstelling die sensomotorische subjectiviteit in wat Kant de innerlijke zin noemt, omvat. Een aanschouwing is bewuste mentale inhoud en refereert eveneens direct naar een object. Blinde aanschouwing is “essentieel non-conceptuele inhoud”.⁶³ Non-conceptuele inhoud wordt gekenmerkt door haar eigen “spontaneïteit van lager niveau (*lower-level spontaneity*)”,⁶⁴ die Hanna associeert met wat Kant *synthesis speciosa* of figuratieve synthese noemt. Hanna benadrukt dat deze “spontaneïteit van lager niveau” onherleidbaar is tot de “spontaneïteit van een hoger niveau (*higher-level spontaneity*)”, namelijk de synthese van het verstand of de *synthesis intellectualis*. Tevens redeneert Hanna dat de “spontaneïteit van een lager niveau”, die ook haar eigen normativiteit kent, de “noodzakelijke grond” is voor de rationele spontaneïteit van een hoger niveau en dat beide, niet-begrippe-lijke en begrippe-lijke inhoud, “*complementair* zijn in de constitutie van atomaire of basale perceptuele oordelen of van wat Kant ‘ervaringsoordelen’ noemt”.⁶⁵

Ofschoon ik meen dat zijn argumenten voor het bestaan van non-conceptuele inhoud overtuigend zijn, acht ik Hanna’s visie in haar

⁶¹ *Ibid.*: “[...] self-consciousness or self-reflection requires sensorimotor subjectivity, but sensorimotor subjectivity does not require self-consciousness or self-reflection.”

⁶² *Ibid.*, pp. 60-61: “[...] are *mere robots* in the blind areas of their self-conscious visual fields.”

⁶³ *Ibid.*, p. 62.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibid.*, p. 62: “[...] are *complementary* to one another in the constitution of atomic or basic perceptual judgments, or what Kant calls ‘judgments of experience.’”

geheel om meerdere redenen problematisch, zowel in filosofisch opzicht als in het opzicht van getrouwheid aan de geest en letter van de kantiaanse tekst. Hanna postuleert de idee dat de sellarsiaanse ‘ruimte van redenen’ niets meer en niets minder is dan “een discursief — dat wil zeggen, een conceptueel, oordeelsgedreven en linguïstische — a priori normatieve *superstructuur, gebouwd op* het platform van een essentieel niet-begrijpelijk belichaamde animale ervaring”.⁶⁶ Als dit zo is — en de gebezigde taal is veelbetekenend — dan wil Hanna in feite beweren dat “essentieel niet-begrijpelijk belichaamde animale ervaring” de epistemisch relevante, fundamentele grond van alle rationeel genormeerde ervaring en kennis, kortom van rationaliteit, vormt. Dit staat haaks op de opvatting van McDowell, die zoals we gezien hebben beweert dat de rol van aanschouwing of receptiviteit niet op zo’n manier moet worden opgevat dat het als een niet-begrijpelijk en in volledige abstractie van begripelijkheid *Gegevene* de beperkende conditie van conceptualiteit vormt. De meer filosofisch pertinente vraag is echter hoe iets wat *essentieel* niet-begrijpelijk is überhaupt de verklarende grond kan vormen van het begrijpelijke? Zoals ik al eerder opmerkte in de context van Strawsons lezing van TD kan men niet door louter stipulatie een verklarende grond aangeven voor een gegeven overtuiging of keten van overtuigingen. Het moet kunnen worden uitgelegd hoe de veronderstelde grond een ‘grondende’ factor is in het verschaffen van het fundament voor een gegeven overtuiging of perceptuele waarneming dan wel een reeks van overtuigingen of perceptuele waarnemingen. In de regressie van verklaringen voor een overtuiging of waarneming dan wel een reeks van overtuigingen of waarnemingen kan een ‘verklaringblokker’ worden aangenomen als de laatste en meest fundamentele verklaring indien kan worden ingezien waaróm die ‘verklaringblokker’ fundamenteel is en geen verdere verklaring behoeft. Dit is wat Kant op het oog heeft wanneer hij spreekt over de oorspronkelijk-synthetische eenheid van apperceptie (vgl. het kopje boven §16 in de

⁶⁶ *Ibid.*, p. 63, mijn nadruk: “[...] a discursive – that is, a conceptual, judgment-driven, and linguistic – and a priori normative *superstructure built on* the platform of essentially non-conceptual embodied animal experience.”

B-Deductie). Hanna, en zoals straks zal blijken ook Allais, begrijpen dit fundamentele punt van Kants notie van a priori synthese als de transcendentale grond voor kennis niet.

McDowell's conceptualistische lezing staat dicht bij Kant in dit opzicht, ofschoon hij, zoals we boven al zagen, het activiteitskarakter van de rationele capaciteit die begrip en aanschouwing met elkaar verbinden, naturalistisch misverstaat. Hanna kan in ieder geval niet verklaren wat ervoor zorgt dat wat essentieel niet-begrijpelijk is — wat hij “belichaamd animale ervaring”⁶⁷ noemt en associeert met empirische, bewuste aanschouwing — en wat essentieel begrijpelijk is — te weten rationeel denken en zelfbewuste handelingsgeoriënteerde deliberatie — en wat ook niet tot elkaar te reduceren is, tóch met elkaar verbonden kan en moet zijn op een manier die objectieve kennis oplevert. Wat zorgt er namelijk voor dat figuratieve synthese en intellectuele synthese *met elkaar verbonden, gesynthetiseerd* zijn? Welke synthese is daarvoor verantwoordelijk? En hoe verhoudt zich de hier op de loer liggende potentieel oneindige regressie met Kants opvatting dat zowel de figuratieve als intellectuele syntheses manifestaties van één en dezelfde *transcendentale* en derhalve *a priori* synthese zijn, waarachter niet een nog fundamentele grond ligt? Dat, zoals Hanna verklaart, figuratieve synthese de noodzakelijke grond vormt voor intellectuele synthese verschaft niet een voldoende verklaring voor de vraag *hoe* figuratieve synthese de grond vormt voor de intellectuele synthese. Bovendien, de opvatting dat figuratieve synthese, als spontaneïteit van het lagere niveau, de noodzakelijke grond zou vormen voor de intellectuele synthese, als spontaneïteit van het hogere niveau, lijkt onwaarschijnlijk en, belangrijker, conflicteert ook met Kants eigen argument voor a priori synthese als een spontane *handeling van het verstand* (KZR B129-131). Als Hanna bedoelt dat de intellectuele synthese, of rationele spontaneïteit en normativiteit, simpelweg aankoppelt bij de figuratieve synthese, of de primitievere spontaneïteit, dan lijkt van spontaneïteit in eigenlijke zin geen sprake meer. Hanna betuigt zich op dit punt als een klassieke naturalist.

⁶⁷ *Ibid.*

Een onderscheid moet worden gemaakt tussen a priori synthese en voorkomende causale verbanden (a posteriori synthese). Dat er een essentieel niet-begrijpelijk bewustzijnsinhoud moet zijn impliceert geenszins dat een dergelijke inhoud synthetisch in Kants zin (a priori) moet of kan zijn. Een bewijs voor het bestaan van niet-begrijpelijk bewustzijnsinhoud volgt analytisch uit Kants argument voor de eenheid van zelfbewustzijn.⁶⁸ Maar dat argument impliceert ook logischerwijs dat een dergelijke bewustzijnsinhoud niet synthetisch (in Kants zin) kan zijn. Hanna's bewering dat essentieel niet-begrijpelijk bewustzijnsinhoud op zijn minst door figuratieve synthese gekenmerkt wordt, is derhalve niet gebaseerd op Kants eigen argumentatie. Ik kan hier niet verder ingaan op de bewijsvoering hiervoor.⁶⁹ Ook moet echter worden geconstateerd dat, in ieder geval in Kants internalistische optiek, dergelijke bewustzijnsinhouden epistemisch irrelevant zijn, omdat ze voor het zelfbewuste subject, voor het bewuste 'ik', irrelevant zijn (vgl. KZR B131-132). Daarmee stem ik in met McDowell's opvatting ten aanzien van de rol die de aanschouwing speelt voor het tot stand komen van objectieve kennis. McDowell merkt volkomen terecht op dat "zonder de hogere faculteit zintuiglijkheid op zijn hoogst voorstellingen kan opleveren die louter associatief geordend zijn en niet resulteren in cognities, voorstellingen dus die Kant toekent aan niet-rationele wezens",⁷⁰ hoewel ik daarbij wil aantekenen dat dergelijke louter associatief geordende voorstellingen ook bij rationele wezens, bij ons mensen, de facto voorkomen.

In haar artikel over non-conceptuele inhoud in relatie tot de representatie van ruimte reageert Allais op de standaardlezing van Kants theorie van de a priori vormen van de aanschouwing als de voorwaarden voor de voorstelling van particuliere objecten. Deze lezing komt

⁶⁸ Zie D. SCHULTING, 'On Strawson', pp. 263-265 en verder D. SCHULTING, 'Non-Apperceptive Consciousness', te verschijnen in: R. POZZO, P. GIORDANETTI & M. SGARBI (red.), *Kant's Philosophy of the Unconscious*, Berlin/New York, W. de Gruyter, 2011.

⁶⁹ Zie D. SCHULTING, *Kant's Deduction*.

⁷⁰ J. McDOWELL, *World in View*, p. 119: "Without the higher faculty, sensibility can yield at most the representations, merely associatively ordered and so not amounting to cognitions, that Kant allows to non-rational animals".

erop neer “dat particuliere dingen ons niet perceptueel gepresenteerd kunnen worden onafhankelijk van het feitelijke of mogelijke toepassen van begrippen, in het bijzonder de categorieën, op deze particuliere dingen”.⁷¹ Net zoals Hanna bekritiseert Allais de gebruikelijke opvatting dat er geen mentale voorstellingsinhoud kan zijn onafhankelijk van begrippen (conceptualisme). Allais claimt dat het voor Kant niet noodzakelijk is om begrippen toe te passen voor de perceptuele presentatie van uiterlijke particuliere objecten. Ze benadrukt dat de rol van de aanschouwing erin bestaat om particuliere objecten aan ons te presenteren en dat de aanschouwing deze rol onafhankelijk van begrippen speelt. Allais gaat hiermee in tegen McDowells bewering dat de aanschouwing niet een “*zelfs ook maar denkbeeldig* aparte bijdrage levert aan kennis”.⁷²

Net als Hanna pleit Allais voor het bestaan van relatief⁷³ non-conceptuele inhoud. Allais’ these is dat het weliswaar niet zo is dat ontkend moet worden dat daadwerkelijk aanschouwingen onder begrip worden gebracht om kennis op te leveren, maar dat ontkend moet worden dat aanschouwingen onder begrip gebracht moeten worden om ons particuliere objecten te *presenteren*. Deze laatste opvatting typeert ze als “sterk conceptualisme”⁷⁴ en het is deze opvatting die ze bestrijdt. In tegenstelling tot McDowell beargumenteert Allais dat de aanschouwing wel degelijk een aparte bijdrage levert aan kennis, en dat deze erin bestaat dat ze ons perceptueel *individueel*, particuliere dingen, presenteert. Allais benadrukt Kants definitie van een aanschouwing als datgene wat, in tegenstelling tot het begrip, onmiddellijk refereert naar

⁷¹ L. ALLAIS, ‘Kant, Non-Conceptual Content’, p. 384: “we cannot be perceptually presented with, or represent, particular things independently of our applying, or having the ability to apply, concepts, and in particular the categories, to these particulars [...]”

⁷² *Ibid.*, pp. 384-385: “[...] *even notionally* separate contribution to cognition”. Vgl. J. McDOWELL, *Mind and World*, p. 9.

⁷³ In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen absoluut en relatief non-conceptuele inhoud. Absoluut niet-begrijpelijke inhoud betekent dat waarneming en overtuiging een intrinsiek verschillende structuur vertonen, terwijl een relatief non-conceptuele inhoud wijst op het geval dat een subject een perceptuele voorstelling met een zekere inhoud heeft zonder daarbij te beschikken over de relevante begrippen die die inhoud beschrijven (zie L. ALLAIS, ‘Kant, Non-Conceptual Content’, p. 386).

⁷⁴ *Ibid.*, p. 386.

een particulier, singulier object (zie KZR A320=B377; vgl. A68=B93). De blindheidsthese ten aanzien van aanschouwing (KZR B75) kan volgens Allais niet betekenen dat een aanschouwing helemaal geen voorstellingswaarde of -functie heeft.⁷⁵ Het behoort volgens haar tot de definitie van een aanschouwing dat ze ons het object gééft. Allais wijst erop dat voor een aanschouwing en derhalve de perceptie van een particulier object, het gebruik van een begrip als een algemene regel, als constituent van het oordeel en dus het verstand, niet vereist is.⁷⁶ Aanschouwing verschaft of gééft ons het object waarover we denken en pas in tweede instantie maakt het begrip het ons mogelijk om objecten te dénken, oordelen over ze te vellen.⁷⁷ In onderscheid tot McDowell en Sellars acht Allais het belangrijk te onderkennen dat Kant de epistemische rol van de aanschouwing als zodanig, van receptiviteit tout court, niet als louter causaal opvat (bijvoorbeeld in termen van Sellars' notie van 'louter receptiviteit') of dat aanschouwing alleen een informatieverwerkende rol zou hebben. Aanschouwing, door "objecten aan ons te géven (*giving* us objects)", maakt het mogelijk voor kennis objectief geldig te zijn.⁷⁸ Hoewel Kant aanschouwing als een onontbeerlijke bron van kennis ziet, gaat Allais, net als Hanna, mijns inziens echter te ver door te suggereren dat het de aanschouwing is die de objectieve geldigheid van onze kennis mogelijk maakt, want objectieve validiteit is voor Kant altijd louter en alleen een functie van het oordeel, niet van de aanschouwing.⁷⁹

⁷⁵ *Ibid.*, p. 393.

⁷⁶ Zie per contra J. McDOWELL, *World in View*, p. 32. McDowell (p. 101) wijst erop, een passage in de B-Deductie (B159) citerend, dat de categorieën van toepassing zijn op "alles wat onze zintuigen ook maar mag voorkomen" (mijn vertaling); maar Kant laat mijns inziens in de voorgaande zin duidelijk blijken dat het hier om *objecten* gaat die voorwerp van kennis zijn, niet zomaar alles wat gegeven is in de zintuiglijkheid. Deze passage is wellicht problematisch voor Allais, aangezien zij meent dat de aanschouwing niet zomaar sensaties maar reeds *objecten*, weliswaar op niet-begrippe-lijke wijze, presenteert aan ons. Echter, Allais maakt een belangrijk onderscheid tussen de presentatie van een object en het *representeren* van een object *als* object, iets wat alleen mogelijk is wanneer men beschikt over conceptuele vermogens: "Even when the things the creature is perceptually presented with are in fact objects, the non-concept-having creature is arguably not in a position to represent them *as* objects." (*Ibid.*, p. 405)

⁷⁷ L. ALLAIS, 'Kant, Non-Conceptual Content', p. 390.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 391.

⁷⁹ Anderzijds maakt Allais een belangrijk onderscheid tussen het gepresenteerd-worden van objecten en het presenteren van een object *als* object (*Ibid.*, p. 405; vgl. p. 407; p. 413).

Dat aanschouwing los van begrippelijkheid een epistemische rol vervult betekent volgens Allais dat aan de aanschouwing zelf een mentaal-verwerkende rol die niet-begrippelijk is, moet worden toegekend.⁸⁰ Allais associeert deze verwerkende rol met synthese.⁸¹ En zij verbindt, net als Hanna, met de aanschouwing de figuratieve synthese. Zij gaat in op de mogelijke tegenwerping dat als aanschouwing synthese vereist en synthese altijd wordt geregeld door begrippen, aanschouwing dan zelf ook al conceptuele inhoud is. Allais' antwoord hierop is dat synthetiseren niet hetzelfde is als conceptualiseren en dat "ofschoon begrippen altijd synthese medebrengen, hieruit niet volgt dat synthese altijd begrippen medebrengt".⁸² Aanschouwing vereist volgens Allais inderdaad synthese, maar synthese is niet zelf al begrippelijk.⁸³ Allais schrijft: "Zeggen dat wij syntheses moeten uitvoeren die effectief geregeld worden door de categorieën (en andere begrippen), en dat we dat inderdaad moeten doen als we in staat moeten zijn de categorieën (en andere begrippen) toe te passen, is niet hetzelfde als zeggen dat synthese *per se* wordt gereguleerd door begrippen."⁸⁴ Hieruit blijkt Allais' misverstand ten aanzien van de natuur van synthese en begrippen en hun relatie. Ten eerste maakt ze een te abstract onderscheid tussen de twee. Ten tweede is haar opvatting over synthese problematisch, alsof synthese en de categorieën onafhankelijk van elkaar hun functie uitoefenen.⁸⁵

Ofschoon Kant duidelijk maakt, zoals Allais erkent, op B129-130, dat "alle verbinding [...] een handeling van het verstand is", verlaat Allais zich voor haar begrip van synthese als non-conceptueel op Kants

⁸⁰ *Ibid.*, p. 394.

⁸¹ *Ibid.*, p. 395.

⁸² *Ibid.*, p. 396, n. 35: "Although concepts always involve synthesis, it does not follow that synthesis always involves concepts".

⁸³ Zie per contra J. McDOWELL, *World in View*, p. 100: "Kant urges that objects do not count as present to *intuition* unless what is given to the senses has categorial unity, [...] categories secure for intuitions a genuinely objective purport [...]"

⁸⁴ L. ALLAIS, 'Kant, Non-Conceptual Content', p. 396: "To say that *we* perform syntheses that are governed by the categories (and other concepts), and indeed that we must do this if we are to be able to apply the categories (and other concepts), is not to say that synthesis *per se* is governed by the concepts [...]"

⁸⁵ In D. SCHULTING, *Kant's Deduction* toon ik aan dat synthese precies het 'toepassen' of schematiseren van de categorieën op de aanschouwing is, zodat synthese en de categorieën in alle gevallen co-extensief zijn.

uiteenzetting in de A-Deductie, waar Kant de verschillende syntheses explicieter onderscheidt en het lijkt alsof alleen de synthese van de recognitie begrippen met zich brengt. Ook benadrukt ze Kants opmerking in de aanloop tot TD (nadat Kant heeft gedefinieerd wat hij onder ‘synthese’ verstaat) dat synthese een effect van de *verbeeldingskracht*, “een blinde doch onontbeerlijke functie van de ziel”⁸⁶ is. Het zij echter opgemerkt dat Kant in zijn handexemplaar in de plaats van “functie van de ziel” “een functie van het verstand” in de kantlijn bij deze passage schrijft.⁸⁷ Dit is significant. Dwingender is dat hij in de B-Deductie expliciet spreekt van de productieve verbeeldingskracht of de figuratieve synthese als een *werking van het verstand* (zie boven §2). Allais wil beide syntheses, de intellectuele en de figuratieve, gescheiden houden, omdat zij net als Hanna gebaat is bij een strikte onderscheiding van twee modi van synthetiseren, die niet noodzakelijkerwijs co-extensief met elkaar zijn, parallel aan het strikte onderscheid tussen essentieel niet-begrijpelijk inhoud en begrippen. In haar en Hanna’s non-conceptualistische interpretatie van aanschouwing moet, zonder dat daarvoor begrippen dan wel categorieën en dus een intellectuele synthese nodig zijn, een aanschouwing eo ipso een synthetische verbinding tussen de voorstellingen die haar inhoud uitmaken, bevatten. Deze functie wordt naar Allais’ zeggen vervuld door de figuratieve synthese van de verbeeldingskracht, die losstaat van het verstand en diens synthetische activiteit.

In scherp contrast hiermee geldt voor McDowell (en *mutatis mutandis* voor Sellars) dat, hoewel de figuratieve en intellectuele syntheses formeel te onderscheiden zijn en beide een verschillende epistemische rol spelen, een synthese of ‘saamhorigheid’ (zoals hij het noemt) op het niveau van de aanschouwing altijd gepaard gaat met een synthese op het niveau van het oordeel. Figuratieve en intellectuele synthese zijn

⁸⁶ “[...] einer blinden, obgleich unentbehrlichen Funktion der Seele [...]” (KZR B103=A78).

⁸⁷ Vgl. KZR A141=B180-181, waar Kant spreekt van het “schematisme van ons *verstand* ten aanzien van de verschijningen en hun loutere vorm” als “een in de diepte van de menselijke ziel verborgen kunst” (mijn nadruk). Er is met andere woorden geen verschil tussen wat Kant op B103=A78 onder *ziel* verstaat, en het geschematiseerde verstand. Preciezer gezegd, de verbeeldingskracht is feitelijk de functie *van het verstand* zoals het geschematiseerd wordt in de aanschouwing, en niet de functie van *iets anders* in onderscheid tot het verstand.

dus altijd co-extensief. In feite is er sprake van *dezelfde* logische ‘saamhorigheid’ die zowel een ‘*ostensible seeing*’ als een conceptuele episode karakteriseert.⁸⁸ McDowell schrijft: “Wat de productieve verbeeldingskracht voortbrengt is een eenheid die zowel de zintuiglijkheid als het verstand erin betreft – *niet een amalgaam, hoe intiem verbonden ook, van componenten die apart tot de zintuiglijkheid en het verstand behoren.*”⁸⁹ Er kan dus niet — in ieder geval niet voor McDowell (en mijns inziens Kant)— sprake zijn van een gesynthetiseerde aanschouwing die niet al zelf begrippelijk van aard is, dat wil zeggen dezelfde conceptuele verbinding vertoont als die waarvan sprake is in het oordeel zelf. McDowell merkt volkomen terecht op: “De eenheid van de aanschouwing is *niet eerder dan noch onafhankelijk van* de eenheidscheppende vermogens van het verstand”.⁹⁰

4. KANTS GEKWALIFICEERDE CONCEPTUALISME

Ik stem overeen met de centrale gedachte in Hanna’s en Allais’ argumentatie dat Kant essentieel een non-conceptualist en niet een conceptualist is aangaande de aanschouwing van particuliere objecten. Aanschouwingen zijn niet zelf al begrippelijke inhouden. Ik maak echter bezwaar tegen hun interpretatie dat aanschouwing, zoals Hanna expliciet en Allais impliciet menen, op zichzelf al objectieve geldigheid

⁸⁸ J. McDOWELL, *World in View*, pp. 32-33; pp. 94-95.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 124, mijn nadruk: “What the productive imagination generates is a unity involving both sensibility and understanding — *not an amalgam, however intimately bound together, of components that belong severally to sensibility and understanding.*” Het verschil tussen zintuiglijkheid (aanschouwing) en verstand is alleen gelegen in de wijze waarop de relevante conceptuele capaciteiten zijn geactualiseerd in het oordeel en de “ostensible seeing” (*Ibid.*, p. 31). Maar het gaat om dezelfde “saamhorigheid (*togetherness*)” en dezelfde conceptuele capaciteiten (*Ibid.*, pp. 30-31; p. 34). Zoals McDowell schrijft: “[...] the actualization of the relevant conceptual capacity in the intuition is an actualization of it in a conceptual occurrence whose content is, so to speak, judgment-shaped, namely a seeing (a seeing that...) [...]” (*Ibid.*, p. 34)

⁹⁰ *Ibid.*, p. 101, mijn nadruk: “[...] the unity of the intuitions is *not prior to and independent of* the unifying capacities of the understanding.” In D. SCHULTING, *Kant’s Deduction* laat ik zien dat synthese niets anders dan de werking van het verstand zelf *kan* zijn en derhalve niet los van of voorafgaand aan het toepassen van a priori begrippen kan worden gezien, omdat synthese precies de wijze *is* waarop het verstand een eenheid brengt in zowel begrippen als het zintuiglijke materiaal. Synthese en verstand, en daarmee de categorieën, zijn dus altijd co-extensief.

heeft of objectief refereert. Objectiviteit is namelijk voor Kant louter en alleen een functie van het oordeel. Ik verschil met Hanna en Allais ook op het punt dat aanschouwing en begrip beide ieder hun éigen synthese zouden hebben, die op een of andere wijze op elkaar betrokken zijn wanneer ze met elkaar kennis opleveren. In mijn lezing is er slechts één synthese, die aanschouwing en begrip met elkaar verbindt. Voor McDowell is dit geen probleem aangezien voor hem geldt dat elke aanschouwing al in principe dezelfde logische ‘saamhorigheid’ vertoont als een conceptuele episode, waarvan de logische ‘saamhorigheid’ in een oordeel of propositie expliciet begrippelijke gestalte krijgt. Voor zover het gaat om een effectief geval van kennis is McDowells visie de juiste. Allais heeft nochtans gelijk wanneer ze beweert dat de noodzakelijke “wederzijdse afhankelijkheid (*mutual dependence*)”⁹¹ van begrip en aanschouwing niet voor de perceptie maar alleen voor de cognitie van objecten als objecten geldt.⁹² De noodzakelijke voorwaarden voor de perceptuele presentatie van particuliere objecten zijn tijd en ruimte, niet de categorieën.⁹³ Zowel Allais als Hanna citeren met recht de passage op B122-123=A89-91 in de *Kritiek* ter ondersteuning van hun non-conceptualistische lezing van de aanschouwing. Deze passage is inderdaad een van de overtuigendste bewijzen in Kants tekst tegen ‘sterk conceptualisme’. Kant schrijft daar:

De categorieën van het verstand daarentegen vormen helemaal geen voorwaarden waaronder objecten in de aanschouwing worden gegeven, en zo kunnen ons beslist objecten verschijnen zonder dat ze zich noodzakelijk moeten betrekken op functies van het verstand, dat dan dus niet hun *a priori*-voorwaarden bevat. Daarom dient zich hier een moeilijkheid aan, die we op het gebied van de zintuiglijkheid niet aantreffen, namelijk hoe *subjectieve voorwaarden van het denken objectieve geldigheid* kunnen hebben, d.w.z. hoe ze voorwaarden kunnen worden voor de mogelijkheid van alle kennis van objecten, want zonder functies van het verstand kunnen zonder twijfel verschijningen in de aanschouwing worden gegeven. [...]

⁹¹ L. ALLAIS, ‘Kant, Non-Conceptual Content’, p. 399.

⁹² Zie ook R. HANNA, ‘Kant’s Non-Conceptualism’. Hanna gaat wel te ver door hier te beweren dat, onafhankelijk van begrippen, aanschouwing desondanks toch objectief geldig blijft, aangezien voor Kant objectieve geldigheid een functie van het oordeel is.

⁹³ L. ALLAIS, ‘Kant, Non-Conceptual Content’, pp. 399-401.

Dat de objecten van de zintuiglijke aanschouwing moeten overeenkomen met de *a priori* in de geest liggende formele voorwaarden van de zintuiglijkheid is duidelijk, want in het andere geval zouden ze geen objecten voor ons zijn; maar de conclusie dat ze bovendien ook met de voorwaarden moeten overeenkomen die het verstand voor de synthetische eenheid van het denken nodig heeft, is veel minder makkelijk in te zien. Er zouden immers zodanige verschijningen kunnen zijn, dat het verstand ze helemaal niet in overeenstemming zou vinden met de voorwaarden voor zijn eenheid, en alles zo door elkaar zou liggen dat er bijvoorbeeld in de opeenvolging van verschijningen niets was dat een synthese-regel zou opleveren en met het begrip van oorzaak en gevolg zou overeenkomen, zodat dat begrip volkomen leeg, nietig en betekenisloos zou zijn. En toch zouden de verschijningen onze aanschouwing dan objecten aanbieden, want de aanschouwing heeft de functies van het denken in geen enkel opzicht nodig.⁹⁴

Vaak wordt de nadruk in deze passage uit de Kritiek gelegd op het ogenschijnlijk hypothetische karakter van de gedachte, die Kant hier oppert, dat er “in de opeenvolging van verschijningen niets was dat een synthese-regel zou opleveren en met het begrip van oorzaak en gevolg zou overeenkomen”. Kant zou redeneren dat omdat in dat geval geen kennis van een object tot stand kan komen, het derhalve uitgesloten moet worden dat er dergelijke verschijningen zouden zijn die in een volkomen chaos liggen en niet al die conceptuele eenheid vertonen of

⁹⁴ “Die Kategorien des Verstandes dagegen stellen uns gar nicht die Bedingungen vor, unter denen Gegenstände in der Anschauung gegeben werden, mithin können uns allerdings Gegenstände erscheinen, ohne daß sie sich notwendig auf Funktionen des Verstandes beziehen müssen, und dieser also die Bedingungen derselben *a priori* enthielte. Daher zeigt sich hier eine Schwierigkeit, die wir im Felde der Sinnlichkeit nicht antrafen, wie nämlich *subjektive Bedingungen des Denkens* sollten *objektive Gültigkeit* haben, d.i. Bedingungen der Möglichkeit aller Erkenntnis der Gegenstände abgeben: denn ohne Funktionen des Verstandes können allerdings Erscheinungen in der Anschauung gegeben werden. [...] Denn daß Gegenstände der sinnlichen Anschauung denen im Gemüt *a priori* liegenden formalen Bedingungen der Sinnlichkeit gemäß sein müssen, ist daraus klar, weil sie sonst nicht Gegenstände für uns sein würden; daß sie aber auch überdem den Bedingungen, deren der Verstand zur synthetischen Einheit des Denkens bedarf, gemäß sein müssen, davon ist die Schlußfolge nicht so leicht einzusehen. Denn es könnten wohl allenfalls Erscheinungen so beschaffen sein, daß der Verstand sie den Bedingungen seiner Einheit gar nicht gemäß fände, und alles so in Verwirrung läge, daß z.B. in der Reihenfolge der Erscheinungen sich nichts darböte, was eine Regel der Synthesis an die Hand gäbe, und also dem Begriffe der Ursache und Wirkung entspräche, so daß dieser Begriff also ganz leer, nichtig und ohne Bedeutung wäre. Erscheinungen würden nichts destoweniger unserer Anschauung Gegenstände darbieten, denn die Anschauung bedarf der Funktionen des Denkens auf keine Weise.” (KZR B122-123=A89-91)

op zijn minst in principe vertonen die nodig is voor kennis.⁹⁵ Maar uit de transcendentale waarheid dat de verstandseenheid in de verschijningen noodzakelijk is voor een synthese van de causaal met elkaar verbonden verschijningen en derhalve voor de mogelijkheid van kennis volgt nog niet de waarheid van de existentiële claim dat alle verschijningen noodzakelijk in overeenstemming zijn met de eenheid van het verstand en synthetisch met elkaar samenhangen.

En dit is ook niet wat Kant hier beargumenteert. (1) Kant zegt duidelijk dat zelfs in het hypothetische geval dat verschijningen in een chaos liggen het de facto toch zo zou zijn dat “de verschijningen onze aanschouwing dan objecten aanbieden, want de aanschouwing heeft de functies van het denken in geen enkel opzicht nodig” en ook dat “ons beslist objecten [kunnen] verschijnen zonder dat ze zich noodzakelijk moeten betrekken op functies van het verstand”. Dit impliceert dus de feitelijke mogelijkheid van non-conceptuele aanschouwing. De vraag betreft immers — en dit is precies de opzet, en ook de moeilijkheid, van TD — het vaststellen van de regels waaronder onze waarnemingen, die niet vanzelf al categoriaal bepaald zijn, dusdanig gereguleerd zijn door de categorieën dat ze objectief geldige kennis opleveren; het betreft, zoals Allais terecht benadrukt,⁹⁶ niet het vaststellen van de

⁹⁵ Zie bijvoorbeeld heel recentelijk H. GINSBORG, ‘Was Kant a Nonconceptualist?’, *Philosophical Studies* 137/2008, pp. 70–71, die op typische wijze reageert op de non-conceptualisten. Zij schrijft in relatie tot de passage op B122–123: “If we abstract from the role of this synthesis in perception then it does at least *seem* possible that appearances can be presented to us independently of the conditions of understanding, but once we have recognized the role of synthesis in perception, we are in a position to see that this apparent possibility is illusory.” Vgl. H. ALLISON, *Kant’s Theory of Taste*, Cambridge, Cambridge UP, 2001 p. 38, waar Allison spreekt van het “uitbannen van het spook [van] transcendentale chaos”, dat door Kant op B122–123 als het ware als dreigende mogelijkheid zou worden voorgehouden, als een van de belangrijke doelen van TD. Allison geeft daarbij blijk van een ‘sterk conceptualistische’ opvatting van de relatie tussen aanschouwing en begrip: “[T]he goal of the Transcendental Deduction in both editions is to prove that everything given to the mind in accordance with its forms of sensibility, that is, all appearances, which includes everything that could possibly become an object of empirical consciousness, must be subject to the conditions of this unity, and therefore to the categories (which are just the rules governing this unity).” (*Ibid.*) Zie ook H. ALLISON, *Idealism and Freedom. Essays on Kant’s Theoretical and Practical Philosophy*, Cambridge, Cambridge UP, 1996, pp. 49–50, waar Allison ten aanzien van de mogelijkheid van transcendentale chaos gewag maakt van “the Kantian analogue of the Cartesian ‘evil genius’, a specter that must be exorcized if the project of the Deduction is to succeed”.

⁹⁶ L. ALLAIS, ‘Kant, Non-Conceptual Content’, p. 399.

regels van het aanschouwen tout court, daar die al in de transcendentale esthetica waren uiteengezet.

(2) Er moet een duidelijk onderscheid gehandhaafd worden tussen het project van de transcendentale esthetica en dat van TD, ook al is het zo dat in de tweede helft van TD, in de bekende en veel bediscussieerde voetnoot bij B160-161, Kant een wijziging lijkt aan te brengen in de manier waarop tijd en ruimte moeten worden gezien. Maar het argument daar is dat de *objectieve eenheid*, waarvan Kant in de esthetica nog zei dat ze tot de zintuiglijkheid behoorde, in feite eerst geconstitueerd wordt door een synthesehandeling van het verstand. Tijd en ruimte als zodanig, als ‘vormen van aanschouwing’, bevatten zelf nog niet de synthetische eenheid die ze alleen als ‘formele aanschouwingen’ pas hebben als gevolg van de synthese van het verstand. Dat wil echter niet zeggen dat de a priori vormen van tijd en ruimte die de vormen van elke aanschouwing zijn, zelf per definitie onderhevig zijn aan de regels van het verstand of inderdaad die eenheid vertonen die nodig is voor objectieve kennis van spatiotemporele objecten. Dit is een moeilijke en controversiële kwestie, waarover ik me in dit bestek niet kan buigen.

Hoe dit ook zij, de passage op B122-123 laat goed zien dat er een modaal karakter zit aan Kants wijze van argumenteren ten aanzien van de relatie tussen aanschouwing en begrip, meer in het bijzonder de relatie tussen aanschouwing en de categorieën als de fundamentele syntheseregels voor objectieve kennis. Dat argument kan op twee mogelijke manieren worden gelezen, waarvan alleen CN de juiste is (waarbij CN staat voor een claim tot Conditionele Noodzakelijkheid ten aanzien van de relatie tussen aanschouwing en begrip en AN voor een claim tot Absolute Noodzakelijkheid ten aanzien van die relatie):

CN: $(\forall x)(\exists s)(x \text{ is een aanschouwing}) \wedge (s \text{ is de set van a priori synthesesregels}) \rightarrow \text{noodzakelijk } \{[(\exists y)(y \text{ is begrippelijke cognitie gereguleerd door } s) \wedge (x \text{ is noodzakelijk voor } y) \wedge (x \text{ correspondeert met } y)] \rightarrow (x \text{ is onderworpen aan } s)\}$

AN: $(\forall x)(\exists s)(x \text{ is een aanschouwing}) \wedge (s \text{ is de set van a priori synthesesregels}) \rightarrow \text{noodzakelijk } [(\exists y)(y \text{ is begrippelijke cognitie gereguleerd door } s) \wedge (x \text{ correspondeert met } y) \wedge (x \text{ is onderworpen aan } s)]$

De in de literatuur gebruikelijke lezing is AN. Deze lezing komt neer op (sterk) conceptualisme, de interpretatie die Hanna en Allais

bekritisieren. De geciteerde passage op B122-123 laat zien dat AN niet juist kan zijn, maar ook het geveugelde motto van Kant op B75 ten aanzien van de ogenschijnlijk onlosmakelijke verbintenis tussen aanschouwing en begrip laat bij nadere beschouwing zien dat AN niet juist is. Kant schrijft immers aan het eind van die passage dat “alleen uit hun vereniging [d.w.z., van verstand en zintuiglijkheid, D.S.] [kennis] kan [...] ontstaan”.⁹⁷ Dat suggereert een verborgen antecedent in Kants argument hier: het gaat niet om een absoluut noodzakelijke eenheid tussen begrip en aanschouwing, wat ook in tegenspraak zou zijn met zijn nadrukkelijk wijzen op hun onherleidbare onderscheid (vgl. KZR B29), maar om een conditioneel noodzakelijke eenheid. Kant redeneert dat *indien* we het factum van kennis als premisse nemen, dan moeten we veronderstellen dat onze begrippelijkheid overeenkomstig a priori regels samenhangt met onze zintuiglijkheid, omdat alleen uit die samenhang kennis te verklaren is.

De conditionele structuur van het argument ten aanzien van de relatie tussen aanschouwing en begrip hangt samen met het algemeen regressieve karakter van TD.⁹⁸ Hoewel Allais zegt hiervan uit te gaan, in navolging van Karl Ameriks,⁹⁹ geeft zij in haar lezing blijk van een te platte lezing van Kants onderscheidingen die niet strookt met een regressieve interpretatie. De distinctie tussen de verschillende syntheses is niet een ontologische distinctie tussen verschillende wel of niet co-extensieve faculteiten of vermogens, waarbij de figuratieve synthese simpelweg de synthese van de aanschouwing zou zijn in strikt onderscheid tot de intellectuele synthese van begrippen door het verstand. De verschillende syntheses zijn transcendentiaal-logische voorwaarden voor objectieve kennis die hun specifieke functie op integrale wijze vervullen. Geen synthese oefent in abstractie van de andere twee syntheses — als we ons even baseren op Kants uiteenzetting in de A-Deductie — haar functie uit, omdat, precies zoals Kant aangeeft in de Leidraad, die functie een en dezelfde is die door het verstand wordt uitgeoefend

⁹⁷ “Nur daraus, daß sie sich vereinigen, kann Erkenntnis entspringen.” (KZR A51=B75-76)

⁹⁸ In D. SCHULTING, *Kant's Deduction* redeneer ik dat het argument in TD zowel regressief als progressief van aard is.

⁹⁹ L. ALLAIS, ‘Kant, Non-Conceptual Content’, p. 402.

in het oordeel. Dit is de kracht van Kants argumentatie in TD en tegelijkertijd haar beperking, aangezien Kant daarmee niet kan maar ook niet wil aantonen dat waarneming of aanschouwing als zodanig al begrippelijk of protoconceptueel zou zijn of zelfs maar toebereid zou zijn op het onder begrip gebracht worden.¹⁰⁰

De centrale vraag is en blijft: Wat moet voorondersteld zijn voor de mogelijkheid van kennis? Kant redeneert, op basis van regressieve analyse, dat een synthese van apprehensie op zijn minst moet zijn verondersteld, maar omdat een dergelijke synthese niet voldoende is, is ook een synthese van reproductie vereist, en omdat vervolgens ook dat niet voldoende is voor kennis, is dus ook een synthese van recognitie noodzakelijkerwijs verondersteld.¹⁰¹ Kant bedoelt geenszins dat deze syntheses ieder voor zich, in abstractie van de andere syntheses, in een soort psychologisch proces gefaseerd plaatsvinden. Het probleem van regressie zou bij zo'n lezing meteen opdoemen. Wat zorgt er namelijk voor dat de synthese van apprehensie effectief een synthese van de reproductie oplevert? Welke daaraan nog oorspronkelijkere synthese draagt daar zorg voor? De synthese van de recognitie? Maar wat zorgt er dan voor dat de synthese van de recognitie daadwerkelijk een propositioneel welgevormd oordeel oplevert en niet slechts blijft steken in een reproduceren van min of meer geordende reeksen zinnenprikkelingen?

De dreiging van een oneindige regressie in de verklaring van de grond van kennis is wat als een epistemologisch spook nog de A-versie van de Deductie achtervolgt. Vandaar dat Kant in de B-Deductie die driedeling (in expliciete zin) heeft weggelaten en, volledig in overeenstemming met de Leidraad (B104-105), de handeling van de synthese volledig aan het verstand toekent, dat in één handeling zowel een verbinding (een intellectuele synthese, "door middel van de analytische eenheid") tot stand brengt op het niveau van begrippen, als formele eenheden, als een verbinding (een figuratieve synthese, "door middel van de synthetische eenheid") op het niveau van de *inhoud* van de

¹⁰⁰ Zie bijvoorbeeld B. LONGUENESSE, *Kant and the Capacity to Judge*, Princeton, Princeton UP, 1998, p. 196 en p. 208, die redeneert dat de "conatus" van het oordeelsvermogen "pervades the totality of our sensible perceptions".

¹⁰¹ Ik kan hier natuurlijk niet ingaan op de precieze onderbouwing van Kants argumentatie.

begrippen (die zintuiglijk is in een daadwerkelijke empirische ervaring). McDowell raakt het dichtst aan de kern van Kants argumentatie, wanneer hij vaststelt dat de eenheid van de verbeeldingskracht niet een “amalgam [is] van componenten die apart tot de zintuiglijkheid en het verstand behoren”.¹⁰² Waar Hanna en Allais gelijk hebben, in contrast tot McDowell, is dat aanschouwing als zodanig nog niet categoriaal bepaald is, noch de facto noch principieel. *De re* hoeven aanschouwing en begrip namelijk niet co-extensief te zijn, ze zijn dat alleen in het opzicht van hun samenhang in een oordeel. Het is de *relatie* tussen aanschouwing en begrip die conceptueel is, niet de aanschouwing zelf. Die relatie wordt tot stand gebracht door een conceptuele handeling, wat Kant noemt het op begrip brengen van de synthese (vgl. KZR B103-104=A78).

Maar wat tegen Hanna en Allais spreekt is dat iets wat als essentieel niet-begrippelijk moet worden gezien moeilijk als a priori inzichtelijke en noodzakelijke grond of basis kan dienen voor iets wat essentieel begrippelijk is; het non-conceptualisme van Hanna en Allais kan niet verklaren wat de a priori synthetische grond is voor twee *essentieel* verschillende zaken, aanschouwing en begrip. Blijft staan dat aanschouwing zelf niet begrippelijk is, of in McDowells woorden “een actualisatie van conceptuele capaciteiten”, maar dat aanschouwing *alleen in relatie tot* het begrip, als onderdeel van een daadwerkelijk oordeel, op begrip gebracht is door het actief oordelende subject zelf. Kortom, Kant kan ten aanzien van de mogelijkheid van kennis een conceptualist genoemd worden met de kwalificatie dat voor hem de aanschouwing zelf geenszins al conceptueel is. En het overbruggen van deze ogenschijnlijke discrepantie, tussen Kants conceptualisme ten aanzien van kennis en zijn non-conceptualisme ten aanzien van aanschouwing, vormt precies het hart van TD.

¹⁰² J. McDOWELL, *World in View*, p. 124.

SLEUTELWOORDEN: Kant, transcendentale deductie, non-conceptualisme, non-conceptuele inhoud, synthese, Allais, Hanna, McDowell, Strawson.

KEY-WORDS: Kant, transcendental deduction, non-conceptualism, non-conceptual content, synthesis, Allais, Hanna, McDowell, Strawson.

SUMMARY: *Kant, Non-Conceptual Content, and Synthesis*

Inspired by Kant's account of intuition and concepts, John McDowell has forcefully argued that the relation between sensible content and concepts is such that sensible content does not severally contribute to cognition but always only in conjunction with concepts. This view is known as conceptualism. Recently, Robert Hanna and Lucy Allais, among others, have brought against this view the charge that it neglects the possibility of the existence of essentially non-conceptual content that is not conceptualized or subject to conceptualization. Their defense against McDowell amounts to non-conceptualism. Both views believe that intuition is synthesized content in Kant's sense. In this article I am particularly interested in how their views are true to Kant. I argue that although McDowell is right that intuition is only epistemically relevant in conjunction with concepts, I also believe that Hanna and Allais are right with regard to the existence of essentially non-conceptual content, but that they are wrong with regard to intuition being synthesized content in Kant's sense. I also point out the common failure to take account of the modal nature of Kant's argument for the relation between intuition and concept.